

Illúzió vagy érdek?

VISSZHANG - LXII. évfolyam, 12. szám, 2018. március 23.

Felcsuti Péter indulatos reflexiója (*Illúziók érdemi vita nélkül, ÉS, 2018/11., március 14.*) meggyőzött arról, hogy az elmúlt évtizedek illúzióiról szóló szubjektív számvetésem végén nem kellett volna Orbán Viktorral foglalkoznom. Már csak azért sem, mert Orbánnak a világgal kapcsolatos elgondolásait nem illúziók, hanem személyes érdekek tartják fogságukban (ami miatt persze vele kapcsolatban a tévedés jogát sincs értelme számon kérni). De mielőtt ezt bővebben kifejténém, röviden reagálok kritikája első részére, amellyel nem kívánok érdemben vitatkozni.

Ákár örülhetek is annak, hogy írásom rövid zárófejezete alkalmat adott Felcsuti Péternek arra, hogy megismertesse az *ÉS* olvasóit azokkal a kutatási eredményekkel, amelyek alátámasztják a liberális piacgazdaság olyan túlhajtásainak, mint a *mindenre* kiterjedő tőkeliberalizálás vagy a pénzügyi szektor „elszabadulása” kártékony hatásait és kapcsolatát a világot sújtó legutóbbi válsággal. Elismerem, hogy a 2008-as válság nyomán a közgazdászok körében kialakult nézetkülönbségek mélyebbek, az erről folyó viták pedig kiélezettebbek, mint amilyenek a cikkem rövid kitérőjéből látszódhat. Ám túl azon, hogy írásomnak nem ez a probléma volt a tárgya, azért sem kívántam volna foglalkozni vele, mert a véleményem kevésbé kiforrott, mint Felcsutié, különösen a „mi a teendő” kérdésében. Felvetéssel pusztán a „szabályozási illúzió” veszélyére próbáltam felhívni a figyelmet: arra, hogy a piaci kudarcokat a szabályozás szigorításával kezelő korábbi kísérletek – a piaci szereplők önos érdekei és az ezeknek érvényt szerző innovációk miatt – többnyire maguk is kudarcot vallottak. A tőkepiac teljes körű liberalizációját pedig nem „dicsérően” említettem, miként Felcsuti feltételezi, hanem annak demonstrálására, hogy a jelek szerint ebből akkor is nagyon nehéz már visszalépni, ha okos közgazdászok ezt ajánlják.

Felcsuti Péter kritikájának másik részével viszont komoly vitám van. Igaz, hogy írásom rövid zárófejezetének még rövidebb felében nem vitattam *érdemben* Orbán nézeteit, csupán jelzésszerűen utaltam a piacról és a magántulajdonon alapuló kapitalista gazdaságról tett néhány megállapítására, ám mentségemre szolgálhat, hogy jó néhány korábbi írásomban (e hasábkon és másutt is) már foglalkoztam e nézetekkel. Ezért lepett meg, hogy mostani felvetéseimmel a „gyűlölködés” és a „szalmabábu-égetés” vádját zúdítottam magamra.

Felcsuti kritikájának itt már a kiinduló állítása is hibás. Szerinte írásom utolsó fejezetét „*mások – főként Orbán Viktor – állítólagos vagy valós illúzióinak*” szenteltem. Ez félreértés: Orbán tézisei *nem* illúziókat, hanem mélyen gyökerező, személyes hatalmi és anyagi *érdekeket* tükröznek. Ebben eltér azoktól a politikusoktól, akik a cikkem érdemi részében tárgyalt illúziók bűvöletében vagy inkább fogságában cselekedtek. Aligha hihetjük, hogy a piaci reformokat és a gazdaság részleges liberalizálását a nyolcvanas években beindító Grósz Károly és Németh Miklós, a piacgazdasági átalakulás érdemi lépéseit megtevéő Antall József, az első külföldi bankeladásnak (MKB) zöld jelzést adó Boross Péter vagy a „nagyprivatizációt” (nagyvállalatok, energetika, pénzügyi szektor) levezénylő Horn Gyula magánérdekből tette, amit tett. Ők gyakran a jobb meggyőződésük ellenére haladtak a magyar gazdaság válságos helyzete megkívánta és az aktuális szellemi „főáram” diktálta úton, amelyet az a hit táplált, hogy a magántulajdonon alapuló piacgazdaság hatékonyabban működik, mint az állam vezérelte szocialista tervgazdaság.

Velük szemben Orbán Viktor „felfedezése”, amelynek Tusnádfürdőn hangot adott, hogy ti. a 2008-ban elindult válság nem egyszerűen pénzügyi természetű, hanem a kapitalista társadalmi rend strukturális válsága, valójában a magának felépíteni kívánt, a saját hatalmát bebetonozó és ennek érdekében a magyar gazdaságot maga alá gyűrő (cinikusan NER-nek elnevezett) rendszer ideologizálására szolgált. Azt

Felcsuti is elismeri, hogy az erre épülő „társadalom- és gazdaságstratégia – állami irányítás, keleti nyitás – (...) elhibázottnak, de minimum sikertelennek nevezhető”. Én annyival vagyok nála inkább rosszhiszemű (vagy az ő szóhasználatával: gyűlölködőbb), hogy már a kiinduló megállapítást sem pusztán éleslátó elemzésnek, hanem egy hatalmi helyzet felismerésének látom.

Hasonló gyanakvással szemléltem Orbánnak „a privatizáció és a külföldi tőke ellentmondásos szerepéről” tett „korszakos” megállapítását. Az időközben szerzett tapasztalatok fényében végképp semmi okom rá, hogy – miként Felcsuti Péter elvárja tőlem – „ebben a vonatkozásban is árnyalt értékelést” adjak a többszörös miniszterelnök nézetéről. Szerintem Orbán állama nem azt tűzte ki feladatául, hogy „olyan területekre és olyan feltételek között irányítsa a külföldi tőkét, ahol az a legnagyobb társadalmi haszonnal párosul”, ahogyan Felcsuti jónak látná. Én úgy tapasztaltam, hogy Orbán a külföldi tőkét ott próbálja „átirányítani” (pontosabban kiűzni az országból), ahol azzal a saját hatalmi pozícióját erősítheti (média, közüzemek), illetve ahol klientúrája számára teremthet pénzszerzési lehetőséget (energiaszolgáltatás, bankszektor, kiskereskedelem), és csak azokon a területeken támogatja a külföldi tőkét, ahol erre nincs esélye (például feldolgozóipar). A diszkriminatív különadók – Felcsuti szerint védhető – rendszerét is jórészt arra használták Orbánék, hogy a számukra is ígéretes ágazatokból kiebrudalják a külföldi tőkét, és maguk nyomulhassanak be a piacokra.

Orbán hite valójában csak látszólag rendült meg a magántulajdonban: ezt ékesen bizonyítja, hogy az államosított vagyon nagy részét újból privatizálta, méghozzá a saját klientúrája számára. E törekvését azonban eleinte ügyesen álcázta: a közérdekre hivatkozva száznál is több magáncéget érintő államosításba fogott. Változatos módszerekkel állami kézbe vette, illetve a nyereséget megtépző árszabályozással, diszkriminatív sarcokkal oda terelte a kipécézett cégeket, majd ezt követően játszotta át az előre kiszemelt új magántulajdonosoknak. Annyi esze volt persze, hogy a közérdekre hivatkozva államosítsa (és így az államháztartási hiány csökkentésével a Brüsszellel vívott „szabadságharca” szolgálatába állítsa) a magánnyugdíj-pénztárakban elhelyezett vagyont, vegye állami kézbe (és állítsa a „rezsicsökkentés” szolgálatába) a közüzemi szolgáltatókat, lehetetlenítsen el üzleti vállalkozásokat, helyezze a központi állam fennhatósága alá az önkormányzati iskolákat. A tulajdonbiztonság aláásával egyúttal azt sugallta: a magántulajdonhoz fűződő jogokat a hatalom bármikor megsértheti.

Az Orbán-rezsimnek a piacgazdasághoz és a magántulajdonhoz való viszonyulását egyébként a legvilágosabban a 2011-ben elfogadott Alaptörvény tükrözi, amely e két fogalmat egész egyszerűen annulálta. A régi alkotmányban még ez szerepelt: „Magyarország gazdasága olyan piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül.” Az új alaptörvényben már nyoma sincs a két kifejezésnek, helyüket az „értékteremtő munka” vette át („Magyarország gazdasága az értékteremtő munkán és a vállalkozás szabadságán alapszik”).

Végül nekem is szabadjon egy pikírt megjegyzést tenni kritikusomra: számomra disszonáns egyazon írásban Orbán igazságát védelmezni és a társadalmi igazságtalanságokat kritizáló szakirodalomra hivatkozni.